

**TIRIŠO YA TEKOLAPEJANA LE TEKOLANTHAGO
DINGWALONG TŠA SEPEDI**

R. S. PHALA

2005

University of Pretoria etd – Phala, R S (2006)

**TIRIŠO YA TEKOLAPEJANA LE TEKOLANTHAGO DINGWALONG
TŠA SEPEDI**

RAGOSEBO SALOME PHALA

E neelwa bjalo ka karolo go ya ka dinyakwa tša dikrii ya

BONGAKA

LEFAPHENG LA THUTABOMOTHO

MOHLAHLI: PROF. M. J. MOJALEFA

MOTHUŠI: PROF. P. S. GROENEWALD

YUNIBESITHI YA PRETORIA

PRETORIA

JULAE 2005

DITEBOGO

Ke lebiša ditebogo go mohlali wa ka, Prof. M. J. Mojalefa. Ke leboga tlhahlo le kgokgoetšo tša gago, Mogale. Go se fele pelo ga gago ke gona go nkgontšhitšego go tshela nokakgolo ye. Ka wena ke ile ka lemoga gore kganthe ke nnete ge go thwe 'seo se rilego ke yo wela, se boditše pelwana ya sona'. Ka nnete ka ikokotlela ka mmolelwana wo, go fihlela ke tshwana. Gola o fete tlou, Mogale!

Go wena Prof. P. S. Groenewald, ke kwa ke felelwa ke mantšu ge ke gopola botho bja gago. Ga ke tsebe gore a go leboga wena nka a thwala kae. Le ge go le bjalo, nka se lebale kgotlelelo, mabobo le lerato la gago. Ruri, o bile lehloto leo ke ikokotletšego ka lona ge ke be ke katana le go phethagatša modiro wo mogolo wo. Anke Ramaatlaohle a go okeletše matšatši, Mokone, gobane šaba la Mong le sa go botile.

Ke leboga gape le Mohumagatšana Maria Prozesky, yo a bilego sentšwelakae peakanyong ya mošomo wo ka bokgwari bja go se kakwe. O sware bjalo, le go yo e sego nna.

Ga ke lebale Dr. M. M. Marggraff, yo a nkhotšego go menagane ka phetolelo malebana le kakaretšo ya nyakišišo ye. Ke re, o se lahle.

Ke buša ke leboga motlanyi wa nyakišišo ye, Mohumagatšana Mamokgabo Paulinah Mogodi. Ke leboga ge o ile wa itlhokiša maroko Setsi, wa ikemišetša go nthakgela mošomo wo ka bokgwari bjo bo šišago. O se re ke lemile, Mokone. A Morena a go okeletše maatla a go iša pele mošomo wo mokaone wo o o swerego. O se fetše ka nna, Motubatse.

Gape ke leboga ba Bokgobapuku bja Yunibesithi ya Pretoria, e lego Hamilton Mphidi, Johann van Wyk le Anna-Marie Bezuidenhout, bao ke bego ke sa ba tene nako le nako ge ke kgopela thušo malebana le go hwetša methopo ya go hlama nyakišišo ye.

Go batsinkedikanna, Barena Thobakgale Raphehli (Ngoaketse), Maila Ramalau (Hlabirwa), Magapa Ntepele (Mphela), gotee le Mohumagadi Kgeledi Lebaka

University of Pretoria etd – Phala, R S (2006)

(Pebetse), ke re re sepedišane tsela magagešo. Ba nepile Baswana ge ba re 'go lema ke go lemišana'. Nka se le lebale.

Nakong ye a ke fetole mawa, ke itie ka tolwane, ke bile ke opa leopo ge ke lebantše malebo go tatagobanake, Melomong Augustinos. Go wena Mamorei 'a Phasha 'a Phaahla, ke leboga thušo yeo o mphilego yona dinakong ka moka ge ke be ke swaragane le modiro wo. Thekgo ya gago nka se e lekanye le selo, Mokone.

Ke leboga le dithorwana tša rena, Noko, Tshetlwane, Reratilwe, Segopane, Ramathetše le Makgatše, ge ba ile ba kgotlelela ge ka mabaka a mantši ke be ke ba tlogela ba nnoši ke gopotše go yo hlola mašengwana a ka kua Tshwane. Lehono ke mo gobotse ge le lena le tla etša ba bangwe la kgona go hwetša borutho bja mmagolena.

Go bana ba mme, Mphela, Mahlako, Phaahla, Motšoadi le Ngwato, ke re nka se lebale tlhohleletšo ya lena boMpedi. Ditlou tša Mašikwane 'a Mogoši.

Ke leboga batswadi bao ba mpelegego, mohu Makgatše le Ramathetše Seroka. Ke re ya lena tema le e kgathile Nekwana 'a Mphela le Nogana 'a Monare. Ke leboga melao le kgodišo tšeo le mphilego tšona, la ba la nthulela tsela malebana le tša thuto. Lebogang ge ke se ka nwa moro wa kgaka ka timela.

Go tše ka moka, a ke leboge Mohlodi wa tšohle ge a ntotile mabakeng ka moka ge ke be ke swaragane le go ngwala nyakišišo ye.

DITENG

LETLAKALA

KGAOLO YA PELE	1
1.1 Matseno	
1.2 Maikemišetšo	2
1.2.1 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolapejana	2
1.2.1.1 Maila, R. A.: <i>Tshekatsheko ya A mo swina ngwanana' thakana</i> (1997)	3
1.2.1.2 Lekganyane, E. M.: <i>Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro</i> (1997)	4
1.2.1.3 Magapa, N. I.: <i>Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa</i> (1997)	5
1.2.1.4 Mampho, E. E.: <i>Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo</i> (1999)	6
1.2.1.5 Lebaka, K. J.: <i>Megokgo ya Lethabo: Kanegelorato ya Sepedi</i> (1999)	8
1.2.1.6 Phala, R.S.: <i>Thellenyane Batlabolela: Tiragatšo ya Boitshwaro</i> (1999)	9
1.2.1.7 Mojalefa, D.D.: <i>Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe</i> (1994)	10
1.2.1.8 Mosidi, M.H.: <i>Khuetšo ya O.K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa</i> (1994)	11
1.2.1.9 Mojalefa, M. J.: <i>Tshekatsheko ya Sebilwane bjalo ka thetokanegelo</i> (1993)	12
1.2.1.10 Kgatla, P. M.: <i>Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999)</i> (2000)	13
1.2.1.11 Kekana, M.I.: <i>Moelelwa: Padinyana ya Boitshwaro</i> (2000)	14
1.2.2 Kakaretšo	15
1.2.3 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolanthago	16
1.2.3.1 Mampho, E. E.: <i>Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo</i> (1999)	17
1.2.3.2 Mosidi, M.H.: <i>Khuetšo ya O. K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa</i> (1994)	18
1.2.3.3 Lekganyane, E. M.: <i>Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro</i> (1997)	19
1.2.3.4 Magapa, I. N.: <i>Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa</i> (1997)	19
1.2.3.5 Phala, R. S.: <i>Thellenyane Batlabolela: Tiragatšo ya Boitshwaro</i> (1999)	20
1.2.3.6 Mojalefa, M. J.: <i>Tshekatsheko ya Sebilwane</i> (1993)	21
1.2.3.7 Mojalefa, D. D.: <i>Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe</i> (1994)	21
1.2.3.8 Thobakgale, R.M.: <i>Tshekatsheko ya dikanegelokopana ka S. N. Nkadimeng</i> (1996)	22
1.2.3.9 Kgatla, P. M. : <i>Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999)</i> (2000)	23
1.2.3.10 Kekana, M. I.: <i>Moelelwa: Padinyana ya Boitshwaro</i> (2000)	24
1.2.3.11 Thumo	25
1.3 Mokgwa wa nyakišišo	27
1.4 Taetšonyakišišo	31
1.4.1 Diteng	32
1.4.2 Thulaganyo	33
1.4.3 Mongwalelo	36
1.5 Tshepedišo ya ditaba	37

KGAOLO YA BOBEDI	40
2.1 Thekniki	40
2.1.1 Matseno	40
2.1.1.1 Tlhalošo ya thekniki	40
2.1.1.2 Mehola ya dithekniki	44
2.1.1.3 Mehuta ya dithekniki	45
KGAOLO YA BORARO	48
3.1 Tekolapejana	48
3.1.1 Matseno	48
3.1.1.1 Tlhalošo ya tekolapejana	48
3.1.1.2 Mehola ya tekolapejana	52
3.1.1.3 Mehuta ya tekolapejana	54
3.1.1.4 Dibopego tša tekolapejana	55
KGAOLO YA BONE	72
4.1 Tekolanthago	72
4.1.1 Matseno	72
4.1.1.1 Tlhalošo ya tekolanthago	72
4.1.1.2 Mehola ya tekolanthago	75
4.1.1.3 Mehuta ya tekolanthago	76
4.2 Dikokwane tše di fapantšhago tekolapejana le tekolanthago	80
4.2.1 Dikokwane tša tekolapejana	81
4.2.2 Dikokwane tša tekolanthago	82
KGAOLO YA BOHLANO	85
5.1 Tirišo ya tekolapejana dingwalong tša Sepedi	85
5.1.1 Tshepedišo	85
5.2 Tekolapejana I	85
5.2.1 Matseno	85
5.3 <i>Noto-ya-Masogana</i>	86
5.3.1 Matseno	86
5.3.2 Kakaretšo	86
5.3.3 Moriti	88
5.3.4 Toro	89
5.3.5 Thumo	91
5.4 <i>Megokgo ya Bjoko</i>	91
5.4.1 Matseno	91
5.4.2 Kakaretšo	92
5.4.3 Thulaganyo ya <i>Megokgo ya Bjoko</i>	93
5.4.3.1 Dithekniki tše di lemošago mmadi gore go na le molaodiši	93
5.4.3.2 Semelo sa molaodiši	96
5.4.4 Tiragalo ya magokobu	100
5.4.5 Thumo	103
5.5 <i>Nonyana ya Tokologo</i>	103
5.5.1 Matseno	103
5.5.2 Kakaretšo	104
5.5.3 Toro	105
5.5.4 Polelo ya Mmane Sibongile	106

5.5.5 Thumo	108
5.6 Kakaretšo	108
KGAOLO YA BOSELELA	109
6.1 Tekolapejana II	109
6.1.1 Matseno	109
6.2 <i>A mo swina ngwanana'thakana</i>	109
6.2.1 Matseno	109
6.2.2 Kakaretšo	110
6.2.3 Motifi	116
6.2.4 Thumo	119
6.3 <i>Leretheng la Mohwelere</i>	119
6.3.1 Matseno	119
6.3.2 Kakaretšo	120
6.3.3 Seema	122
6.3.4 Letswalo	123
6.3.5 Toro	123
6.3.6 Thumo	124
6.4 <i>Mahlatse a Madimabe</i>	124
6.4.1 Matseno	124
6.4.2 Kakaretšo	125
6.4.3 Ditaola	126
6.4.4 Thumo	128
6.5 <i>Ke dirišitšwe ke Wena</i>	128
6.5.1 Matseno	128
6.5.2 Kakaretšo	128
6.5.3 Pono	130
6.5.4 Thumo	131
6.6 Kakaretšo	131
KGAOLO YA BOŠUPA	133
7.1 Tirišo ya tekolanthago dingwalong tša Sepedi	133
7.1.1 Tshepedišo	133
7.2 Tekolanthago I	133
7.2.1 Matseno	133
7.3 Go fetola tatelano ya ditaba	134
7.3.1 Matseno	134
7.4 <i>Megokgo ya Bjoko</i>	134
7.4.1 Kakaretšo	134
7.4.2 Go fetola tatelano ya ditaba	135
7.4.3 Thumo	137
7.5. <i>Ke dirišitšwe ke wena</i>	140
7.5.1.Matseno	140
7.5.2.Kakaretšo	141
7.5.3.Go fetola tatelano ya ditaba	142
7.5.4 Thumo	144
7.5.5 Kakaretšo	145
7.6 Go tsentšha ditiragalo	146
7.6.1 Tshepedišo ya ditaba	146
7.6.2 Tekolanthago ya ka ntle	147

7.6.2.1 Kakaretšo	147
7.6.2.2 Tekolanthago ya ka ntle	148
7.6.2.3 Thumo	149
7.7 Kakaretšo	149
KGAOLO YA SESWAI	150
8.1 Tekolanthago II	150
8.1.1 Matseno	150
8.2 Tekolanthago ya ka gare	150
8.2.1 Matseno	150
8.2.2 Kakaretšo	151
8.2.3 Tekolanthago ya ka gare	152
8.2.4 Thumo	155
8.3 Tekolanthago ya motswako	156
8.3.1 Matseno	156
8.3.2 Kakaretšo	156
8.3.3 Tekolanthago ya motswako	157
8.3.4 Thumo	159
8.4 Go swantšha ditaba	160
8.4.1 Matseno	160
8.4.2 'Roko ye ntsho'	161
8.4.2.1 Kakaretšo	161
8.4.2.2 Go swantšha ditaba	162
8.4.2.3 Thumo	163
8.5 <i>Letsogo la Molao</i>	164
8.5.1 Matseno	164
8.5.2 Kakaretšo	164
8.5.3 Go swantšha ditaba	165
8.5.4 Thumo	167
8.6 Kakaretšo	169
KGAOLO YA SENYANE	170
9.1 Thumo	170
9.1.1 Matseno	170
9.1.2 Kgaolo ya pele	170
9.1.3 Kgaolo ya bobedi	172
9.1.4 Kgaolo ya boraro	173
9.1.5 Kgaolo ya bone	174
9.1.6 Kgaolo ya bohllano	175
9.1.7 Kgaolo ya boselela	175
9.1.8 Kgaolo ya bošupa	176
9.1.9 Kgaolo ya seswai	177
9.1.10 Mošomo wa thekniki	177
9.1.11 Mehuta ya tekolanthago	178
9.1.12 Kamano magareng ga tekolanthago le sebopego sa paditseka	181
10. Bibliokrafi	183
A. Dipuku tša mothopo	183
B. Dipuku tša teori tše di tsopotšwego	184
C. Dipuku tša teori tše di badilwego, eupša tša se tsopolwe	197

11. Summary	200
12. Samevatting	204